

Yazar: Bekir Caner Şafak

*Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrencisi

Giriş

“Weltpolitik nedir?” sorusunun cevaplanabilmesi için bu politikayı oluşturan zeminden bahsetmek faydalı olacaktır. Alman İmparatorluğu’nun (Deutsches Reich) kuruluşunun ardından İmparatorluk Şansölyesi (Reichskanzler) Bismarck’ın izlemiş olduğu diplomasi, Almanya’ya diplomasi alanında kesin bir üstünlük sağlamıştır. Bunun sonucu olarak, Almanya’nın etrafında “Üçlü İttifak” denilen kuvvetler bloku oluşmuştur.

Bismarck, 1870-1871 Savaşı’nda Fransa’yı ağır bir yenilgiye uğratmıştı ve 18 Ocak 1871 tarihinde Alman İmparatorluğu’nun kuruluşu ilan edilmişti. Bunun ardından içeride ve dışarıda olmak üzere iki önemli sorun ortaya çıkıyordu. İlk sorun, gerçekleştirilmiş olan Alman milli birliğinin sağlam temellere oturtulmasıydı. Alman birliği, diğer Alman devletlerinin Prusya’ya kendiliğinden katılmasıyla oluşmamıştı. Prusya’nın Danimarka, Avusturya, Fransa karşısında kazandığı zaferler, Alman devletlerini birliğe katılmaya mecbur etmişti. Dolayısıyla Alman birliğinin temeli sağlam değildi ve sağlamlaştırılması gerekiyordu. Bunu sağlamak için de dışarıda ciddi bir mesele ortaya çıkmamalı ve dıştaki bu barıştan yararlanarak birliğin iç yapısı kuvvetlendirilmeliydi. Yani Alman birliğinin sağlanması için dış ilişkilerde barışın sağlanması elzemdi. İkinci sorun ise Fransa meselesiydi. Bismarck, Fransa’nın yenilgisini kabul etmeyeceğini ve ilk fırsatta yenilginin intikamını almak için harekete geçeceğini biliyordu. Üstelik Almanya, Fransa’dan Alsace ve Lorraine’i de almıştı ve Fransa, çok önemli olan bu iki toprağın kaybını kabullenemezdi. Ve muhtemel bir Fransa-Almanya savaşında 1870-71’dekinin aksine diğer Avrupa devletlerinin de savaşa dahil olması bekleniyordu. Almanya’nın, Fransa karşısında tek başına kalması durumunda; Almanya yenilebilir ve Alman birliği tehlikeye girebilirdi.

Bu koşullar göz önüne alındığında Almanya’nın dış ilişkilerinde barış ortamı sağlayabilmesi için Fransa’nın, bir intikam savaşı açmasının önüne geçilmeli; Fransa’nın ittifak yapabileceği devletler, Almanya’nın yanına çekilerek Fransa yalnız bırakılmalıydı. Almanya’nın 1871’den sonraki dış politikası, özetle barış ve barışın sağlanması için Fransa’nın yalnız bırakılmaya çalışılmasıydı.

Bismarck – II. Wilhelm Anlaşmazlığı ve “Weltpolitik”in Doğuşu

Bismarck’ın dış politikası, kıta Avrupası dışına çıkmama üzerine kuruluydu. Bismarck’ın son yıllarında, Almanya da sömürgecilik faaliyetlerine dahil olmuşsa da Bismarck’ın özel bir sömürgecilik politikası izlediği söylenemezdi. Ayrıca dış politikada bilhassa Rus dostluğuna önem veriliyordu. Çünkü Fransa’nın, Almanya’ya karşı birleşebileceği olası devletler: Avusturya, İtalya, İngiltere ve Rusya’ydı. Avusturya, 1886’da Prusya’dan ağır bir darbe yemişti ancak Bismarck, 1886’dan itibaren Avusturya ile yakın ilişkiler kurmaya gayret etmişti. İtalya üzerinde ise Bismarck çok fazla durmamıştı çünkü İtalya, milli birliğini kurmasına rağmen

Almanya kadar güçlü bir devlet oluşturamamıştı. Ayrıca İtalya'nın, Almanya ile ortak sınırı yoktu ve Fransız-İtalyan ilişkileri iyi değildi. Fransa'nın İngiltere ile birleşmesine de imkân yoktu çünkü İngiltere ile Fransa, Mısır'da bir çatışma halindeydi, dolayısıyla ilişkileri iyi değildi. Son olarak geriye Rusya kalıyordu. Bir Fransız-Rus birleşmesi, Almanya için endişe verici olurdu. Çünkü Fransa ile Rusya birleştiği takdirde Almanya, bu iki kuvvetin arasında sıkışacaktı. Almanya için iki cepheli bir savaşın sonucu iyi olmazdı.

Tüm bunlar göz önüne alındığında Fransa'nın yalnız bırakılması ve dolayısıyla Fransa'nın bir intikam savaşına girmesinin önlenmesiyle, Avrupa'da barışın korunmasında Avusturya ve Rusya'nın, Almanya'nın yanında yer alması gerekiyordu. Bu yüzden Bismarck, 1871'den görevden ayrıldığı tarih olan 1890'a kadar daima bu iki devleti Almanya'nın yanında tutmak için çaba sarf etmişti. Bu ise Almanya'ya 1871-1890 yılları arasında, Avrupa diplomasisinde kesin bir üstünlük sağlamıştı. I. Wilhelm de Bismarck'ın dış politikasına destek veriyordu ve Bismarck, I. Wilhelm üzerinde büyük etkiye sahipti. Hatta Alman dış politikasının yönetimi Bismarck'ın elindeydi denebilir.

Bismarck'ın takip etmiş olduğu politika, 1871-1890 yılları arasında Almanya'ya tartışmasız bir üstünlük sağlamıştır. Ancak 1890'da Bismarck'ın görevden ayrılmasının ardından Almanya'nın dış politikasında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Böylece Almanya'nın Avrupa'daki tartışmasız üstünlüğü sona erecek, bir denge durumu ortaya çıkacaktır. Şimdi Bismarck'ın görevden ayrılmasını ve Alman dış politikasında meydana gelen değişikliği ele alalım.

1888'e gelindiğinde Bismarck'ın kurduğu sistemin artık miadı dolmuştu. I. Wilhelm 1888'de ölmüş, yerine oğlu III. Frederick geçmiş, o da doksan dokuz günlük kısa bir iktidarın ardından ölmüştü. III. Frederick'in yerine oğlu II. Wilhelm geçti. II. Wilhelm, otoriter ve hırslıydı; dolayısıyla yirmi altı yıldır Almanya'nın dizginlerini elinde tutan Bismarck ile anlaşması pek mümkün gözüküyordu ki ikisinin iç ve dış politikadaki görüş ayrılıkları da eklenince Bismarck'ın istifası kaçınılmaz olacaktı. Bismarck'ın görevde olduğu bu süre boyunca bütün hükümdarlar, Bismarck'ın iç ve dış politikalarına karışmamışlar ve idareyi ona bırakmışlardı. II. Wilhelm ise ülkenin iç ve dış idaresini eline almaya kararlıydı.

Otto von Bismarck'ın Tasvir Edildiği Yağlı Boya Tablo

Bismarck, tutucuydu ve yeni ortaya çıkan sosyalist akımlara karşı cephe almıştı. II. Wilhelm ise liberaldi ve Bismarck'ın işçi hareketleri ile sosyalistlere karşı yaptığı şiddetli mücadeleye karşıydı. Çünkü bu mücadelenin içeride karışıklıklara yol açacağından korkuyordu. Dış politikada da ikisinin görüş ayrılıkları vardı. Bismarck, Avusturya'yı hiçbir zaman gözden çıkarmamakla birlikte, Rusya'ya da aynı ölçüde değer veriyor ve ikisini uzlaştırmaya çalışıyordu. II. Wilhelm'in gözünde ise esas olan Avusturya idi. II. Wilhelm'e göre Rusya, o kadar önemli değildi; asıl olan Alman-Avusturya ittifakı ve Pan-Cermen blokunun devam ettirilmesi idi. Pan-Cermen blokunun, Avrupa'nın en güçlü kara ordusuna sahip olmasının karşısında Rusya'nın önemi yoktu. Genelkurmay ve Dışişleri Bakanlığının yüksek memurları da Bismarck'ın Rusya politikasına karşıydılar. II. Wilhelm, dış politikada Rusya'yı İngiltere ile ikame etmek istiyordu. II. Wilhelm'e göre bu bloka Rusya değil, denizlerde son derece güçlü olan İngiltere dahil olmalıydı. Karada güçlü olan Pan-Cermen bloku ile denizde güçlü olan İngiltere birleştiği takdirde II. Wilhelm'e göre Fransız-Rus birleşmesinden çekinmeye gerek olmayacaktı. Bismarck, diplomasisinde merkez olarak kıta Avrupası'nı seçmişti ve Fransa'yı izole etmeye çalışıyordu. II. Wilhelm ise Bismarck'ın aksine, Almanya'yı Avrupa'da ve dünyada öne çıkarabilmek için, Almanya'nın diğer büyük devletler gibi sömürgecilik yapması ve ilişkilerini dünya çapında genişletmesi gerektiğine inanıyordu ve bu gayeyle ilerlemeye yönelik bir dünya politikası (Weltpolitik) dönemini başlatacaktı

Alman birliğinin kuruluşundan sonra, Alman endüstrisi büyük bir gelişme ve kalkınma katediyordu. 1888-1890 yılları, Alman ekonomisinin yükselişe geçtiği (Hochkonjunktur), sermayelerin arttığı, endüstrinin hızla geliştiği yıllar olmuştu. Alman ekonomisinin ve endüstrisinin gelişmesi, yeni pazar ve kaynak arayışını da beraberinde getirmişti. Bu politikalar

bağlamında Deutsche Bank, 1888 yılında Osmanlı Devleti'nden Berlin-Bağdat Demiryolu (Bağdatbahn) projesinin başlangıcını teşkil edecek olan Haydarpaşa-İzmit Demiryolu imtiyazını almıştı. Ardından 1889'da II. Wilhelm, İstanbul'u ziyaret etmiş ve Kudüs'e kadar gitmişti. Bu gelişmeler, özellikle de II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne gösterdiği ilgi, Bismarck'ın politikası ile çelişiyordu. Bismarck, artık ikinci plana düşmüştü. 1890 yılına gelindiğinde işçi olayları ikisini karşı karşıya getirecekti. II. Wilhelm, işçilerin lehine sosyal kanun ve tedbirler çıkarıyordu fakat Bismarck, bunlara karşıydı. İmparator ile şansölye arasındaki gerginlik giderek artacak ve Bismarck'ın istifası ile nihayete erecekti.

Bismarck'ın istifası, Alman İmparatorluğu'nun (II. Reich) diplomasisinde bir dönüm noktası teşkil eder. Alman İmparatorluğu'nun diplomasisinde artık Weltpolitik dönemi başlayacaktı. Diplomasideki bu dönüşümün gerçekleşmesi zorunluydu. Yani Bismarck göreve devam etseydi dahi bu dönüşüm yaşanacaktı fakat muhtemelen daha uzun bir dönemde gerçekleşecekti. Rusya'da panslavizm kuvvet kazanıyor ve taraftar oldukları siyaset Alman karşıtlığı içeriyordu. III. Aleksandr da panslavist görüşleri benimsiyordu. Panslavistler, bir panslavizm-pancermenizm gerilimi oluşturuyorlardı. Avusturya-Macaristan'ı da panslavizmin önündeki bir engel olarak görüyorlardı. Bismarck da zaten Avusturya ile Rusya'yı bir arada tutamamıştı ve Rusya ile 1887 yılında imzalanan Teminat Antlaşması, Avusturya olmadan yapılmıştı. Teminat Antlaşması'na göre Rusya, Avusturya'ya saldırırsa Almanya hiçbir yardımda bulunamayacaktı ve bu antlaşma ile Rusya'nın Balkanlar'daki ve Boğazlar'daki emellerini desteklemeyi vaadediyordu.

Teminat Antlaşması'nın imzalanma amacı Fransa'nın Almanya'ya saldırma ihtimalini azaltmaktı fakat mevcut durumda asıl tehdit Fransa değil Rusya idi. Ve Avusturya-Macaristan ile olan ittifak son derece önemliydi. Dolayısıyla Teminat Antlaşması yenilenmedi. Almanya'nın İngiltere'ye yaklaşma politikası, başlangıçta başarılı gözüküyordu. 1890 yılında Almanya ile İngiltere arasında, sömürgeler ile ilgili iki antlaşma imzalandı. Bu şartlarda Rusya ile Fransa adeta zorunlu bir ittifaka itiliyorlardı. Alman milli birliğinin kurulmasıyla Avrupa'da yeni bir güç ortaya çıkmıştı ve Fransa, Avrupa dengesinden uzaklaşmıştı. Rusya daha o zamandan Fransa'nın güç kaybedip Almanya'nın Avrupa'da üstünlüğe sahip olmasından endişe duyuyor ve bunu istemiyordu. Fakat Bismarck'ın Rusya'yı daima Almanya'nın yanında tutma çabaları ve 1870-71 yenilgisinin izlerini taşıyan Fransa'nın, Rusya'yı da Almanya ile bir savaşa sürükleyeceği ihtimali gibi faktörler Rusya ile Fransa yakınlaşmasını engellemişti.

Teminat Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Rus-Alman ilişkileri bozulmaya başlayacaktı. III. Aleksandr, bir ukaz (emir) ile Batı Rusya'da yabancıların toprak edinmelerini, toprak sahibi olmalarını, toprakların yönetiminde istihdam edilmelerini yasaklıyordu. Bu yasaktan etkilenen yabancılar, Almanlardı. Bu durum ilişkilerin gerilmesine sebep oldu ve Reichbank (Merkez Bankası), Rus tahvillerinin değeri üzerinden avans muamelesi yapmayacağını duyurdu. Bu durum, Rusya'nın Almanya nezdinde itibarının düşmesi ve Almanya'dan borç alamayacağı anlamına geliyordu. Rusya ve Almanya askeri tedbirler almaya başlamıştı ve Rusya seferberliği kolaylaştırmak için demiryolu yapımını hızlandırma kararı aldı. Fakat bunun için para gerekiyordu ve Almanya'dan borç alamazdı. İşte Fransa, bu fırsatı kaçırmadı ve Rusya'ya borç verdi. 1890'da Bismarck'ın görevden ayrılmasının ardından Teminat Antlaşması'nın yenilenmemesi ve İngiltere ile yapılan sömürgeler antlaşmaları da Rusya ile Fransa'yı yakınlaştırmıştı. Artık Fransa ile Rusya arasında bir "Entente Cordiale"den bahsediliyordu.

II. Wilhelm

Alman Sömürgeciliği

19. yüzyılda sömürgeler kurmak, büyük devlet olmanın şartı haline gelmişti. Avrupa'yı 1880'lerden itibaren sömürgeciliğe iten faktör tamamen ekonomiktir. 1870'lerden itibaren endüstrinin gelişmesi, problemleri de beraberinde getirdi. Endüstrinin gelişmesiyle üretim arttı, üretim artınca da üretim fazlası meydana geldi. Bu üretim fazlası için yeni pazarlar gerekiyordu. Aynı zamanda hammadde sorunu da ortaya çıktı. Yeni hammadde kaynakları için hammadde sağlayacak yeni topraklar elde etme zorunluluğu anlaşıldı. 1913 yılında Almanya'nın ithalatının yüzde seksen yedisini hammadde ve yiyecek oluşturuyordu. İhracatının yüzde altmış altısını ise endüstri mamulleri teşkil ediyordu. Endüstrinin bu gelişimiyle birlikte milletlerarası ticaret de gelişim göstermiştir. 19. yüzyılda sömürgecilik faaliyetleri Afrika ve Uzakdoğu'da yoğunlaşmıştı. Bismarck dahi sömürgecilik hareketlerine kayıtsız kalamamış 1884'te Namibya denen Güneybatı Afrika topraklarını Almanya'nın himayesi altına aldığı ilan etmiş; Kamerun, Togo, Zengibar Sultanlığı, Tanganyika (Tanzanya) kıyılarını da kontrol altına almıştır. Böylece Doğu Alman Afrika'sı denen sömürge kurulmuş oldu. 1890'da Almanya, İngiltere ile yaptığı antlaşmada Zengibar'ı İngiltere'ye terk edecek, Tanganyika üzerindeki egemenliğini de tanıyacaktı.

1890'lardan itibaren yeni Alman politikasının sömürgeler ele geçirme girişimleri başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Özellikle 1905 ve 1911 Fas buhranı da Fransa lehine sonuçlanınca, Almanya deniz aşırı ülkelerde gücünü sabitleyebileceği sömürgeler elde edemeyeceğini anlamış, gözlerini

henüz endüstrileşemeyen ve zengin kaynaklara sahip geleneksel imparatorluklara dikmiştir. Almanya'nın Uzakdoğu'da ilerlemek için iyi bir donanma gücüne sahip olmaması, Rusya'nın endüstrileşerek pazarda yerini alması ve İngiltere'nin İran bölgesinde varlığını hissettirmesi Almanya'yı Osmanlı Devleti'ne yöneltmiştir. Almanya'nın daha önce ele geçirdiği sömürgelerin aksine, Osmanlı toprakları ihraç endüstri mamulleri açısından büyük bir pazardır. II. Abdülhamid de sömürgelerinde Müslüman nüfusu olan, Hıristiyan azınlığı kışkırtan İngiltere, Fransa, Rusya'ya karşı, sömürgelerinde Müslüman nüfusu olmayan, Balkanlarda etnik gruplarla pek ilgisi bulunmayan ve panislamizm politikasına sıcak bakan Almanya'yı daha sempatik bulmuştur.

II. Wilhelm'i, Dünyayı Isırırken Resmeden Bir İtalyan Karikatürü

Sonuç

Bismarck'ın görevden ayrılmasının ardından Alman dış politikasının sevk ve idaresi, II. Wilhelm'in eline geçmiştir. Ancak II. Wilhelm'in dış politikasını hayata geçirirken başarılı olduğu söylenemez. II. Wilhelm, süresi 1890'da dolan 1887 Alman-Rus Antlaşması'nı, Rusya'nın talebine rağmen yenilememiş ve Rusya'nın Fransa'ya yanaşmasına sebep olmuştur. Bundan başka II. Wilhelm'in İngiltere'yi, Almanya'nın yanına çekme gayreti de sonuç vermemiştir. Ayrıca II. Wilhelm'in sömürgecilik politikaları neticesinde Almanya'nın çok geniş alanlara yayılması, diğer devletlerle çatışma içine girmesine sebep olmuştur. Alman dış politikasındaki bu köklü değişiklik, Üçlü İttifak karşısında İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşacak olan Üçlü İtilafı ortaya çıkarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreci anlamak için 1871 sonrası Alman dış politikasına bakmak çok önemlidir. Bismarck'ın, Alman İmparatorluğu'nu korumak için uyguladığı barış kombinasyonları, Avrupa'nın bloklaşmasına ve bloklar arasındaki rekabetin artarak silahlanma yarışının meydana gelmesine sebep olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren endüstrileşmenin hız kazanmasıyla beraber sömürgecilik, diplomatik ilişkilerin alanını kıta Avrupası'ndan çıkartarak yeni kıtalara yaydığı gibi, çeşitli kombinasyonlarla bloklaşan büyük devletler arasındaki çatışma alanlarını ve imkanlarını da artırmıştır.

Avrupa'daki büyük devletlerin bu şekilde iki bloka ayrılması, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasındaki en önemli nedenlerden birini oluşturur. 1904 yılında İngiliz-Fransız Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte bu iki blok arasında çatışmalar başlamış ve on yıl süren bu çatışma, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile neticelenmiştir.

Kaynakça

- ARMAOĞLU, F. (2018), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kronik.
- ARMAOĞLU, F. (2019), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kronik.
- ÇİMEN, A. (2012), *Tarihi Değiştiren Liderler*, İstanbul: Timaş.
- ORHAN, S. (2018), Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Weltpolitik Siyaseti Çerçevesinde Osmanlı Topraklarını İkinci Ziyareti (1898), *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 651-665. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1890>
- SANDER, O. (2011), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge.